

**ADVIES VAN HET INSTITUUT VOOR NATUUR- EN BOSONDERZOEK
INBO.A.2009.72
Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse overheid
Kliniekstraat 25, 1070 Brussel
www.inbo.be**

***BETREFT:* Populatieregeling verwilderde katten na 2010 : beknopt literatuuronderzoek met het oog op bepaling van de verdere strategie**

Nummer: INBO.A.2009.72
Datum: 7 april 2009
Contactpersoon: Koen Van Den Berge – Tel 054/43.71.12
E-mail : Koen.vandenberge@inbo.be
Auteur(s) Koen Van Den Berge
Geadresseerde: Kabinet van Vlaams minister van Openbare Werken, Energie,
Leefmilieu en Natuur
Jan Verheeke
Koning Albert II-laan 20 b1
1000 Brussel

Populatieregeling verwilderde katten na 2010 :

beknopt literatuuronderzoek met het oog op bepaling van de verdere strategie

Koen Van Den Berge
31 maart 2009

Aanleiding – vraagstelling

De Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud wijst er op dat er vanuit de verwilderde kat een zware invloed zou uitgaan op de kleinere fauna (brief dd 23 december 2008 gericht aan minister Crevits). Volgens de natuurbehoudsraad is het daarom zeer aangewezen om het afschot op verwilderde kat te verlengen na 2010. "Daarom verzoekt de Raad mevrouw de minister om het INBO te verzoeken een overzicht op te stellen van de studies betreffende de impact van de verwilderde kat op de fauna en er een samenvatting van te maken. Het INBO zou, op basis hiervan, verzocht kunnen worden om een korte wetenschappelijk onderbouwde evaluatie op te stellen, dienstig om de populatieregeling van de verwilderde kat met het geweer eventueel te kunnen verderzetten na 2010."

De vraagstelling vanuit de Raad is dus tweeledig :

- een literatuuronderzoek over de impact van verwilderde katten op de fauna
- een evaluatie in functie van de verderzetting van populatieregulatie met het geweer.

Vanuit het kabinet is deze vraagstelling in eerste instantie vertaald tot een 'verzoek tot een beknopt literatuuronderzoek met het oog op bepaling van de verdere strategie'.

Huidige jachtreglementering

Het Jachtdecreet van 1991 rangschikt de 'verwilderde katten *Felis catus*' als wild, en meer bepaald onder de categorie 'overig wild' (art. 3).

In het Besluit van de Vlaamse Regering d.d. 30 mei 2008 betreffende de jachtopeningstijden in het Vlaamse Gewest voor de periode van 1 juli 2008 tot en met 30 juni 2013 (B.S. 13 juni 2008) wordt de verwilderde kat evenwel niet vermeld. De mogelijkheden tot beheer voor deze soort zijn vastgelegd in het zogenaamde 'voorwaardenbesluit' :

30 mei 2008 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende vaststelling van de voorwaarden waaronder de jacht kan worden uitgeoefend (B.S. 13 juni 2008)

→ Hoofdstuk IV – Voorwaarden voor activiteiten die verband houden met de jacht

→ Afdeling II – Voorwaarden voor afwijkingen omwille van natuurbeheer of onderzoek

Art. 21. §1. Om redenen van natuurbeheer, met name ter bescherming van kleinwild of ter bescherming van soorten die op grond van artikel 51 van het Decreet van 21 oktober 1997 als beschermingswaard worden aangemerkt, kunnen er populatieregulerende acties ondernomen worden ten aanzien van verwilderde katten.

§2. Wanneer er met betrekking tot verwilderde katten, voor het gehele of een gedeelte van het grondgebied van het Vlaamse Gewest, sensibiliserende of andere maatregelen vastgesteld worden in uitvoering van artikel 51

van het Decreet van 21 oktober 1997 op het Natuurbehoud en het Natuurlijk Milieu, dan zijn deze maatregelen, voor zover relevant, bepalend voor de reguleringsacties die er in het kader van dit besluit ten aanzien van verwilderde katten kunnen genomen worden.

§3. De populatieregulerende acties, vermeld in §1, dienen het voorwerp uit te maken van hetzij een beheerplan kleinwild, hetzij van een wildbeheerplan in de zin van artikel 2, tweede lid, 5de van het besluit van de Vlaamse regering van 1 december 1998 houdende vaststelling van de voorwaarden waaronder afzonderlijke jachtterreinen vrijwillig tot grotere beheereenheden kunnen worden samengevoegd en van de criteria waaronder beheereenheden kunnen worden erkend.

De minister kan voor deze reguleringsacties en deze beheerplannen, wat dat betreft, nadere regels vaststellen.

§4. De jachtrechthouders of medejachtrechthouders, de grondeigenaars, de grondgebruikers en de door de jachtrechthouders aangestelde bijzondere veldwachters zetten, binnen de voorwaarden zoals bepaald in vorige paragraaf, alle diervriendelijke en pijnloze middelen om de populatie van verwilderde katten in hun jachtgebied te reguleren.

Zij kunnen hierbij onder meer gebruik maken van kastvallen met een maximumvolume van 1000 dm³, waarin de gevangen dieren zich vrij kunnen bewegen en die, in gesloten toestand, in de zijwand ter hoogte van het maaiveld minstens één vrije opening hebben waarbinnen een cirkel met een diameter van ten minste 6,5 cm kan worden beschreven.

De populatieregulering van verwilderde katten met het geweer is slechts toegelaten tot en met het jachtseizoen van 2009-2010, tenzij er, na een daartoe doorgevoerde wetenschappelijk onderbouwde evaluatie, zou blijken dat een verderzetting van deze vorm van populatieregulering noodzakelijk is om redenen van natuurbeheer. De populatieregulering van verwilderde katten met het geweer mag bovendien enkel gebeuren voor zover alle hiervoor beschreven pijnloze en diervriendelijke oplossingen om de verwilderde katten te vangen zijn ingezet en hebben gefaald, en voor zover een afstand wordt gerespecteerd van minstens 200 meter van bewoonde woningen.

§5. Verwilderde katten mogen niet gereguleerd worden binnen een straal van vijftig meter rond de vossen- en dassenburchten.

Analyse van de vraagstelling binnen de problematiek

Voorafgaandelijke opmerking

In de hiernavolgende tekst (met uitzondering desgevallend van citaten en titels) worden soortnamen, in tegenstelling tot de namen van hogere taxonomische rang, met hoofdletter geschreven – bv. 'Huismus' versus 'zangvogel' (in samenstellingen vervalt de hoofdletter – bv. merelnest).

De Nederlandse soortnaam voor de gedomesticeerde kat die wij als huisdier houden is 'Huiskat', met als wetenschappelijke naam *Felis catus* (deze wetenschappelijke naam, zoals o.m. gebruikt in de titels van de besproken literatuur, kan evenwel verschillen volgens de auteur).

Een Huiskat kan zich als een 'echt' huisdier gedragen, dan wel verwilderen. We spreken dan respectievelijk van 'huiskatten' (zonder hoofdletter) en van 'verwilderde katten'. Wanneer we niet expliciet dit onderscheid (kunnen) maken, geldt de term 'kat' als een gewoon Nederlands woord, waarbij in feite een Huiskat (soort) bedoeld wordt.

Een Wilde kat *Felis silvestris* is geen huisdier, maar een wilde soort, niet te verwarren met een 'verwilderde kat'.

De problematiek die in de vraagstelling aanhangig gemaakt is, betreft concreet het fenomeen van Huiskatten die, enerzijds, als verwilderd kunnen worden beschouwd, en, anderzijds, zich daar bevinden waar zij in principe bejaagbaar zijn met het geweer. Op basis hiervan is een duidelijk en essentieel onderscheid te maken met de problematiek van Huiskatten die in dorpen en steden leven zonder rechtstreekse of duidelijke binding met een 'eigenaar' of 'baas'. Ook deze katten zouden de facto als 'verwilderd' kunnen bestempeld worden, maar zijn niet reguleerbaar met het geweer gezien het terrein waar zij leven in de regel niet tot een effectief bejaagd gebied zal behoren.

Deze afbakening van de vraagstelling is uiteraard belangrijk, gezien veel literatuur over Huiskatten precies betrekking heeft over (grote aantallen) katten die 'tussen' de mensen leven zonder een eigenlijke baas te hebben. Precies ook ten aanzien van deze problematiek hebben zich, o.m. in de VS, de laatste jaren hevige polemieken ontwikkeld, waarbij vooral de 'kattenliefhebbers' enerzijds en de 'vogelliefhebbers' anderzijds doorgaans lijnrecht tegenover elkaar komen te staan. In deze discussie gaat het bovendien vaak niet, of niet alleen, over katten-zonder-eigenaar, maar ook over eigenlijke 'huiskatten' : eigenaars worden opgeroepen hun huisdier sowieso 'binnen' te houden (zie bv. de bijlagen meegestuurd met de vraagstelling).

Anderzijds is het duidelijk, dat er in de leefgebieden van verwilderde katten een graduele overgang zal te onderkennen zijn, gaande van diepstedelijk milieu, over plattelandsbewoning, tot volledig natuur- of buitengebied. Het laat zich raden, dat het precies deze gradiënt is die een belangrijke rol zal spelen in de analyse van het hier aanhangig gemaakte probleem.

Verder valt op, bij het verkennen van de literatuur ter zake, dat heel wat studies betrekking hebben op eilandsituaties en/of omstandigheden met een specifieke, vaak endemische fauna, waar zonder toedoen van de mens in het geheel geen katten – evenmin als andere dergelijke predators – zouden zijn voorgekomen. Het is duidelijk, dat ook hier de ecologische relaties en overeenkomstige impact van een andere orde zijn dan in levensgemeenschappen die van nature wél dergelijke predators herbergen. Deze studies zijn in onderhavige context derhalve nauwelijks relevant.

We beperken de gevraagde beknopte literatuurverkenning daarom tot een aantal (voorbeeld)studies aangaande situaties van het (Europese) vasteland, dan wel over specifieke topics die hierop een nuttige aanvulling geven.

Beknopte literatuurverkenning

Heidemann, G. & G. Vauk, 1970. Zur Nahrungsökologie "wildernder" Hauskatzen (*Felis sylvestris* f. *catus* Linné, 1758) – Z. Säugetierk., 35 : 185-190

Heidemann, G., 1973. Weitere Untersuchungen zur Nahrungsökologie "wildernder" Hauskatzen (*Felis sylvestris* f. *catus* Linné, 1758) – Z. Säugetierk., 38 : 216-224

Studie op basis van maag-darminhoud van 171 katten in Noord-Duitsland, waarvan het overgrote deel (91%) op minstens 200 m van het dichtst bijgelegen huis werd gedood (58 % op minstens 500 m) en als 'verwilderd' werden beschouwd. Bij zowat de helft van de 'verwilderde' dieren werden uitsluitend wildlevende prooien teruggevonden, bij ruim 26% werd naast prooien ook 'huiskost' gevonden, bij ruim 17% uitsluitend huiskost (+ 7% lege magen). Met huiskost wordt voedsel bedoeld dat als zodanig door mensen aan katten wordt aangeboden.

Het overgrote deel (89.1%) van de prooien bestond uit knaagdieren (vooral woelmuizen *Microtidae* of *Arvicolidae*) ; insectivoren waren met slechts 0.6% vertegenwoordigd, haasachtigen (Wild konijn en Haas) met 3.8%. Vogels bleken met 4.4% veel minder frequent aangetroffen te worden dan vooraf vermoed werd. Fazant bleek slechts met 2 dieren op een totaal van 445 prooien teruggevonden te worden, bovendien naar alle waarschijnlijkheid als aas opgenomen. Reptielen (Levendbarende hagedis, Hazelworm) bleken slechts een zeldzame gelegenhedsprooi te zijn (voor beide 1 individu).

Goldschmidt-Rothschild, B. von & P. Lüps, 1976. Untersuchungen zur Nahrungsökologie "verwilderter" Hauskatzen (*Felis silvestris* f. *catus* L.) im Kanton Bern (Schweiz) – Rev. Suisse Zool. 83 (3) : 723-735

Studie opgezet in het Zwitserse kanton Bern om na te gaan in welke mate Huiskatten prederen op kleinwild en (zang)vogels. Onderzoek op basis van 257 maaginhoudanalyses van katten die expliciet binnen het kader van het gangbare jachtbeheer geschoten werden als schadelijke dieren. Van de niet-lege magen (189) bevatten 64.6% zogenaamde 'huiskost' (39.7% uitsluitend huiskost, 24.9% huiskost gemengd met prooi). Dit betekent dat zowat twee derden van de 'verwilderde' katten rechtstreeks door mensen gevoederd werden, of er minstens voor een deel afhankelijk van waren (eventueel op basis van keukenafval).

Veruit de belangrijkste opgegeten prooien bleken ook hier kleine knaagdieren te zijn, in het bijzonder de woelmuissoorten Veldmuis en Woelrat (N.B.: Wild konijn ontbreekt in de plaatselijke fauna). Vogels waren met

slechts 11.4% van de gewervelde prooien duidelijk in de minderheid, terwijl bij geen van de 6 katten, die in de onmiddellijke buurt van fazantenkweekplaatsen waren geschoten, het buitmaken van Fazanten of hun kuikens werd vastgesteld. Ook in deze studie bleken reptielen (Levendbarende hagedis, Hazelworm) slechts een toevallige prooi te zijn (voor beide ook hier 1 individu).

Verder werd een onderscheid vastgesteld inzake terreingebruik tussen katers en kattinnen, waarbij in bos vooral katers werden geschoten (die daarmee kennelijk een groter gebied hebben, d.i. inclusief bos), en in het open terrein (met betere voedselkansen) vooral kattinnen.

De auteurs besluiten dat ook verwilderde Huiskatten in sterke mate afhankelijk zijn van de mens, en niet als schadelijk kunnen worden beschouwd ten aanzien van kleinwild noch van vogels.

George (W.G.), 1978. Domestic cats a density independent hunters and “surplus killers”. – Carn. Gen. Newsl. 3 (8) : 282-287

Een wat anekdotische vergelijkende studie, uitgevoerd in de VS door het Department of Zoology, Southern Illinois University, aangaande de predatiedruk uitgeoefend door niet-verwilderde, gesteriliseerde en ruim van huiskost voorziene Huiskatten op hun onmiddellijke omgeving.

Er werden twee periodes vergeleken, een eerste (1968-1971) waarin de actieradius en predatie op wildlevende prooien van 3 katten werd opgevolgd, en een tweede (1973-1976) waarin op dezelfde locatie in dezelfde omstandigheden minstens 6 (7) katten werden opgevolgd.

De oppervlakte van het terrein waarin de katten hun activiteiten ontplooiden, verschilde nauwelijks tussen beide periodes, en nam slechts beperkt toe in de periode met verdubbeling van het aantal katten – respectievelijk van 8 ha in de eerste periode, naar 8.9 ha in de tweede periode.

Inzake predatie waren er evenwel duidelijke verschillen te noteren. Het aantal gevangen vogels nam toe van 44 in de eerste periode naar 125 in de tweede periode, hetzij een toename met 284%. Bij de gevangen woelmuizen ging het om respectievelijk 603 en 706 stuks, hetzij een toename met (slechts) 14.6%. Verder bleek in de eerste periode niet één vangst geregistreerd te worden van 6 andere kleine zoogdieren (3 soorten spitsmuizen en 3 soorten eekhoorns), terwijl dit in de tweede periode telkens wél het geval was.

Een verklaring kan worden gezocht in het feit dat woelmuizen een uitgesproken favoriete (smakelijke) prooi zijn die bejaagd worden om effectief te worden opgegeten (ongeacht het voorhanden zijn van huiskost), terwijl de – veel moeilijker te vangen – vogels eerder een voorwerp van ‘surplus killing’ zijn. Derhalve worden woelmuizen sowieso maximaal bejaagd, terwijl vogels soms eerder ‘reflexmatig’ door de predator worden buitgemaakt bij (toevallige) confrontatie. Meer predators doen dan ook dergelijke confrontaties toenemen. De predatiedruk in de tweede periode was dan ook veel hoger, en werd niet gestuurd door de prooidichtheid.

Borkenhagen, P., 1979. Zur Nahrungsökologie streunender Hauskatzen (*Felis silvestris* f. *catus* Linné, 1758) aus dem Stadtbereich Kiel – Z. Säugetierkunde 44 (6): 375-383

Voedselecoloogische studie uitgevoerd in het stedelijk district Kiel, Noord-Duitsland, op basis van 187 maag-darmanalyses, met een differentiatie in herkomstlocaties volgens bebouwings- of verstedelijkingsgraad.

Globaal werden 143 gewervelde prooidieren teruggevonden, waarvan 17.5% Wilde konijnen, 65.7% knaagdieren, 16.1% vogels en 0.7% reptielen. In de stadsrandgebieden, aansluitend op en best vergelijkbaar met het open terrein, bleken de verhoudingen relatief weinig te verschillen van deze die klassiek worden gevonden in het open terrein zelf. Het aandeel konijnen lag met 14.4% wat hoger, terwijl binnen de knaagdierengroep het aandeel ware muizen (*Muridae*) verhoudingsgewijs toenam ten opzichte van de woelmuizen. In het gedeelte met open bebouwing (d.i. stad-inwaarts) nam het aandeel konijnen (frequent aanwezig in de groene ruimtes) en vogels toe, en het aandeel knaagdieren af. Bij verder toenemende bebouwingdichtheid (gesloten bebouwing) bleken gevangen prooidieren nog nauwelijks een rol te spelen. De meest opmerkelijke verschillen in aandeel gevangen dieren in de stadsrandgebieden versus het gedeelte met open bebouwing : vogels 10.2% respectievelijk 40.9% ; knaagdieren 74.6% respectievelijk 22.7% ; konijnen 14.4% respectievelijk 36.4%.

Liberg, O., 1984. Home range and territoriality in free ranging house cats – Acta Zool. Fennica 171 : 283-285.

Radio-telemetrische studie uitgevoerd op 37 katten, in een landelijke regio in het zuiden van Zweden. Verwilderde katten (feral cats) hadden veel grotere home ranges (leefgebieden) dan eigenlijke ‘huiskatten’

(domestic cats), en dit wegens het feit dat zij voor hun eigen voedsel dienden in te staan. Kattinnen verdedigden hun leefgebied, om reden van deze duurzame prooirekruterings, heel hardnekkig als territorium tegenover andere kattinnen. De veel grotere leefgebieden van katers, gericht op overlap met territoria van meerdere kattinnen, bleken minder strikt als territorium te worden verdedigd tegenover andere katers, maar tegelijk speelde een strikte sociale rangorde hier een belangrijke rol.

Territoria van verwilderde kattinnen hadden een oppervlakte in de grootteorde van 206 ha, bij huiskatten was dit 50 ha. Bij dominante katers was dit respectievelijk 990 ha en 380 ha. (100 ha = 1 km²)

Liberg, O., 1984. Food habits and prey impact by feral and house-based domestic cats in a rural area in southern Sweden – J. Mamm. 65 (3) : 424-432.

Voedselecoloogische studie op basis van keutelanalyse, uitgevoerd in een landelijke regio in het zuiden van Zweden, op een kattenpopulatie deels samengesteld uit 'huiskatten' en deels uit 'verwilderde katten'. De eerstgenoemde categorie ('house cats') had regelmatig contact met mensen en werd door hen gevoerd, terwijl dit bij de laatstgenoemde categorie ('feral cats') niet het geval was. De 'tussencategorie' ('transient cats'), d.i. de katten die niet rechtstreeks iemands huisdier waren maar die zich toch veelal in de menselijke omgeving ophielden, werden als verwilderd beschouwd.

Hoewel alle huiskatten gevoerd werden door mensen, gingen deze toch ook actief het jaarrond in de natuur prooien vangen. In periodes met verminderd prooiaanbod was de huiskost relatief belangrijker, maar wanneer natuurlijke prooien gemakkelijk bereikbaar waren, ging de voorkeur kennelijk naar dit voedseltype uit, waarbij het aandeel varieerde van 15 tot 90%.

De prooikeuze van huiskatten en verwilderde katten bleek goed vergelijkbaar, maar de gegeten hoeveelheid was bij de verwilderde katten nagenoeg vier keer groter dan bij de huiskatten, die uiteraard ook van huiskost leefden.

In de onderzoeksregio waren Wilde konijnen normaal de meest geprefereerde prooisoot, eerder dan knaagdieren. In periodes met lage konijnenstand keerde deze volgorde om, waarbij de voedselsituatie wellicht vergelijkbaar werd met andere studies waarin deze omgekeerde volgorde (meest knaagdieren) wordt vastgesteld. Gezien deze ommekeer plaatsgreep zonder dat de knaagdiertand significant toenam – en er m.a.w. een vergelijkbaar aanbod aan knaagdieren was in de periode dat vooral konijnen werden gegeten – wordt verondersteld dat Wilde konijnen, indien beschikbaar, geprefereerd worden boven knaagdieren. Meer zelfs, de auteur kan moeilijk aannemen dat verwilderde katten zichzelf zouden kunnen in stand houden op basis van knaagdieren en vogels alleen. Hazen en vogels (waaronder enkele malen Fazant) bleken weliswaar een aantal keer te worden teruggevonden, maar werden als onbelangrijke voedselbronnen gecatalogeerd. Andere soorten zoals insectenetters, Hermelijn en vleermuizen gelden als absolute toevalsprooien.

De auteur meent te mogen stellen geen elementen te hebben gevonden die een (negatieve) predatie-impact op de respectievelijke prooipopulaties aantonen, maar stelt tegelijk vast dat de aantallen katten evenmin zelf worden gestuurd door het prooiaanbod. Refererend naar o.a. Erlinge, als internationaal erkende autoriteit inzake studies over de relatie van predators en knaagdieren, drukt hij het vermoeden uit dat de negatieve invloed van katten mogelijk eerder op het vlak ligt van competitie met andere gespecialiseerde knaagdierepredators zoals Hermelijn, Torenvalk en Ransuil.

Niewold, F.J.J., 1986. Voedselkeuze, terreingebruik en aantalsregulatie van in het veld opererende huiskatten *Felis catus* L., 1758 – Lutra 29 : 145-187

Uitgebreide ecologische studie waarbij zowel dode als levende katten werden onderzocht op verschillende locaties verspreid in Nederland. Voedselkeuze werd afgeleid op basis van analyse van 336 maag-darminhouds van katten die voor het grootste deel afkomstig waren van terreinen waar zij in het kader van het gangbare jachtbeheer werden gedood, alle op minimaal enige honderden meters afstand van huizen. De meest frequent teruggevonden prooisootcategorieën waren woelmuizen (46%), haasachtigen waarvan het overgrote deel Wilde konijnen (35%), en vogels waaronder het meest Fazanten (24%). Daarna volgden ware muizen (vooral ratten) 11%, insectivoren (6%) en een restgroep. Uitgedrukt in gewichtspercentage van het aangetroffen voedsel kwamen, logischerwijs, de haasachtigen en vogels (Fazanten) boven de woelmuizen te staan. Opmerkelijk is ook dat bij meer dan een kwart van de katten met voedselresten in het maag-darmkanaal ook huiskost werd aangetroffen. Voor een van de deelgebieden (Noordhollands Duinreservaat) kon dit verder worden gedocumenteerd. Daarbij bleek dat van de katten die gedood waren op 0.5-1 km afstand van bewoning 27% (hetzij 11 dieren) huiskost had gegeten, van deze gedood op 1-2 km nog 18% (17 dieren), en van de katten gedood op 2-3 km afstand nog 8% (12 dieren).

Over de eventuele voorkeur voor woelmuizen ten opzichte van konijnen kon geen eenduidig beeld verkregen worden, maar voor alle locaties bleken woelmuizen een sterk geprefereerde prooi te zijn, ook bij hoge konijnenstand. Het hoge aantal Fazanten, voor de helft bestaande uit jonge vogels, wordt verklaard door het feit dat in de betreffende gebieden vaak massaal Fazanten werden gekweekt en uitgezet. Dit gegeven is er tegelijk ook de oorzaak van dat hier het aandeel 'vogels' relatief hoger ligt dan bij veel andere studies. Overigens blijken de grotere prooien zoals Wilde konijnen en Fazanten eerder door de (sterkere) katers te worden gevangen, en richten de kattinnen zich meer op de woelmuizen.

De in deze studie behandelde gegevens wezen erop, dat er nauwelijks sprake was van echte verwilderde katten, maar eerder van zogenaamde boerderijkatten en 'echte' huiskatten, die geregeld uitstapjes maakten in het veld.

Voor het onderzoek aan levende dieren werden drie groepen boerderijkatten elk gedurende een aantal maanden radiotelemetrisch opgevolgd. Enerzijds kregen deze katten wel dagelijks voedsel ter beschikking, maar anderzijds leidden zij grotendeels een 'vrij bestaan'. Als gevolg van de onderlinge sociale verhoudingen bleek alleen de onmiddellijke omgeving van de boerderij door meer dan één kat bezet. Daarbuiten nam dit aantal snel af, waarbij dan grote gebieden doorgaans door slechts één dominant dier gelijktijdig werd bezet. Eventuele hogere dichtheden waren rechtstreeks gekoppeld aan een lokaal (tijdelijk) verhoogd voedselaanbod, ook bij afstanden van meer dan 500 m van de bewoning. Ook in dit onderzoek kon nauwelijks gesproken worden van echt verwilderde dieren. De meeste katten bleven immers regelmatig, desgevallend onopgemerkt, van de directe menselijke faciliteiten gebruik maken. In functie van de sociale interacties werd soms aansluiting gezocht bij naburige kattengroepen. Voor het algemeen bleek het aantal door eigenaars opgegeven katten goed overeen te komen met het werkelijke aantal in een gebied levende dieren. Slechts bij een kleine minderheid kon 'echte' verwildering, vooral van katers, niet worden uitgesloten.

Alles in acht genomen, besluit de auteur dat een mogelijk negatief effect van predatie van katten op hun prooidieren en op inheemse concurrenten op plaatsen die verder verwijderd zijn van behuizingen, wellicht gering is, en desgevallend afhankelijk van zeer plaatselijk optredende fluctuaties in de prooidierpopulaties in combinatie met het aantal katten dat in de onmiddellijke nabijheid voorkomt.

Churcher, P.B. & J.H. Lawton, 1987. Predation by domestic cats in an English village – J. Zool. Lond. 212 : 439-455

Studie aangaande de predatie door ca. 70 huiskatten gedurende één jaar in een landelijk dorp in Engeland, op basis van de door de katten bij hun baas aangedragen prooien. In totaal werden 1090 prooien geregistreerd, waarvan 535 zoogdieren, 297 vogels, en 258 niet-herkenbare dieren, met een gemiddelde van 14 specimen per kat per jaar. Onder de vogels werden 22 soorten genoteerd, bij de zoogdieren 15 soorten. De top-drie bestond uit Bosmuis (17%), Huismuis (16%) en Veldmuis (14%), en verder volgden Huisspitsmuis (12%) en Rosse woelmuis (7%).

In de uithoeken van het dorp (grenszones met open terrein) werden door de kattinnen meer prooien gevangen dan in de tussenzones of centrale delen ; bij de katers bleef dit verschil achterwege. Naar het centrum toe was het aandeel vogels groter dan in de periferie, waar dit aandeel terugviel ten opzichte van dat van de knaagdieren. Globaal bedroeg het aandeel vogels in de totale vangst 35%. Voor de Huismuis bleek de kat een belangrijke predator, verantwoordelijk voor minstens 30% van de sterfte. Het vermoeden wordt geuit dat huiskatten in urbaan en suburbaan milieu de rol van 'sleutel-predator' spelen, of met andere woorden een determinerende factor zijn in de levensgemeenschap.

Genovesi, P. M. Besa & S. Toso, 1995. Ecology of a feral cat *Felis catus* population in an agricultural area of northern Italy – Wildlife Biology 1 (4) : 233-237

Tweejarige ecologische studie van een populatie verwilderde katten in een steekproefgebied van ruim 4000 ha gelegen in een intensief beheerd landbouwlandschap in Noord-Italië, waar elke direct-menselijke voedselvoorziening ontbrak. Het studieterrain was bovendien omgrensd door irrigatiekanalen die voor katten als limiterende barrières werken ten aanzien van immigratie en emigratie.

De katten in het studiegebied vermeden elk contact met mensen, en plantten zich voort in het wild. De densiteit bleef stabiel gedurende de studieverperiode, hoewel de turnover (generatiewissel) zeer hoog bleek en opmerkelijk hoger was dan bij door mensen regelmatig gevoerde katten. De studie toonde aan dat de dichtheid zeer laag was, de home ranges zeer groot, de respectievelijke leefgebieden door individuele dieren werden bezet, de territoriale patronen goed vergelijkbaar waren met deze van Wilde katten (*Felis silvestris*), de voortplanting

seizoenaal verliep, en actief op prooi werd gejaagd. De auteurs vermoedden dat dit alles overeenkomstig de specifieke omstandigheden inzake voedselbeschikbaarheid (hoeveelheid, verdeling) in het studiegebied tot stand kwam. De dichtheid bedroeg ca. 1.5 dieren per 100 ha, met grotere territoria voor de katers (tot 639 ha), overlappend met die van de kattinnen (ca. 100-200 ha).

De studie geeft aan dat 'echt' verwilderde katten, zelfs in cultuurlandschappen maar totaal verstoken van enig voedsel door mensen verschaft, hun leefgebieden individueel bezetten en lage dichtheden hebben. Dit patroon is geheel conform de sturende en beperkende rol van voedselbeschikbaarheid in de ecologie van carnivoren.

Woods, M., R.A. McDonald & S. Harris, 2003. Predation of wildlife by domestic cats in Great Britain – Mammal Society, Mammalian Review 33 : 174-188

Oriënterende studie met betrekking tot de absolute aantallen, voor Groot-Brittannië, van zowel de katten zelf als van de door deze katten jaarlijks gevangen prooien. Voor 2003 komt dit op een schatting van 9 miljoen katten, hetzij ca. 20 maal talrijker dan Wezel en Hermelijn (voorjaarsstand) en 38 maal deze van Vos. Op basis van een steekproef waarbij de prooivangsten van ca. 1000 katten in randstedelijk gebied gedurende 5 maanden werden geregistreerd, komt men voor de totaliteit van alle katten tijdens deze periode op een totaal van 92 miljoen prooien – verdeeld over 57 miljoen zoogdieren, 27 miljoen vogels, 5 miljoen reptielen en amfibieën, en 3 miljoen diversen.

De auteurs gaan er van uit dat een dergelijke wegvangst niet zonder negatief gevolg is, op zijn minst plaatselijk en tijdelijk, voor verschillende van de betrokken prooi-soorten.

Te noteren valt, dat het overgrote deel van de katten (8 miljoen) effectief als huisdier gehouden huiskatten zijn, levend in (de directe nabijheid van) steden en dorpen.

Baker, P.J., A. Bentley, R. J. Ansell & S. Harris, 2005. Impact of predation by domestic cats *Felis catus* in an urban area – Mammal Rev. 35 (3-4) : 302-312

Voedselecoloogische studie in een stedelijk steekproefgebied (ter grootte van 4.2 km²) in noordwest Bristol. Voorbeeldstudie inzake de impact van een predator die in overtal aanwezig is door menselijk toedoen en daardoor een overeenkomstig onnatuurlijk hoge (nefaste) predatiedruk uitoefent op prooi-soorten (hyperpredatie).

Valt, als studie, weliswaar buiten de scope van deze literatuurverkenning, maar leent zich goed om een concreet beeld te geven van de verschillen in kat-dichtheden zoals zij van toepassing kunnen zijn in specifieke situaties en studies. De in deze studie vastgestelde dichtheid bedroeg 229 katten per 100 ha – vergelijk met de studie van Genovesi et al. (1995), waar een dichtheid van 1.5 dieren per 100 ha werd genoteerd, d.i. 150 maal kleiner (!).

Globale evaluatie (zie ook nota 21/01/2005, in annex)

Voor een globale, verkennende evaluatie worden hiernavolgend vooreerst een reeks gegevens en vaststellingen op een rijtje gezet :

- Huiskatten worden als huisdier, in tegenstelling tot bv. honden, in de regel als een 'vrij dier' beschouwd : zij hoeven niet opgesloten te worden zodanig dat zij verhinderd worden andermans eigendom te betreden.
- Huiskatten zijn in Vlaanderen een bijzonder populair (en 'aaibaar') huisdier : in 2000 leefden in België ongeveer 1,7 miljoen katten, waarvan de helft in Vlaanderen ; één op vier huishoudens heeft een kat – wat meer is dan de Nederlanders, Duitsers en Britten (Nieuwsflits N°37 NIS, 9 april 2003 : http://www.statbel.fgov.be/press/fl037_nl.asp).
- Huiskatten zijn als gedomesticeerde diersoort in principe 'automatisch' ongewenst in de natuur, en horen als zodanig in dezelfde categorie thuis als exoten.

- Het ongewenst zijn van exoten in de natuur hangt, behalve uit principiële overwegingen of uit voorzorg, in sterke mate samen met hun schadelijkheid ten aanzien van specifieke belangen of (natuur)waarden. Deze schadelijkheid hangt meestal (hoewel niet noodzakelijk) af van het eventuele invasieve karakter van de exoot : de mate waarin de soort een 'overrompend' effect dreigt uit te oefenen.
- Naargelang hun leefwijze en leefgebied, kunnen Huiskatten globaal in categorieën worden ingedeeld, gaande van 'echte' huiskatten in de meest strikte zin (grotendeels binnenskamers gehouden dieren) tot volledig 'verwilderde katten' die geheel onafhankelijk van de mens leven. Het overgrote deel van de katten behoort echter tot een brede tussengroep die, in een sterk variabele verhouding, deels afhankelijk en deels onafhankelijk is van mensen.
- Bij Huiskatten blijkt de graad van verwildering heel sterk bepalend voor de dichtheid waarmee de populatie zich opbouwt. Echt verwilderde katten bezetten (zeer) grote, individuele leefgebieden die als exclusieve territoria worden verdedigd, volledig analoog aan (inheemse) middelgrote predators. Katten in contact met menselijke bewoning leven daarentegen met meerdere individuen op eenzelfde locatie, en kunnen dan als predators-in-overtal aanzienlijke aantallen prooien doden (hyperpredatie).
- Met uitzondering van de meest 'strikte' (meestal opgesloten) huiskatten, gaan 'huiskatten' in de regel hun dieet in meerdere of mindere mate spontaan aanvullen met zelf-gevangen prooien, waarbij woelmuizen en konijnen de absolute voorkeur krijgen. Vogels zijn, als eigenlijke voedselbron, daarbij duidelijk ondergeschikt. Het beschikbaar zijn van aangeboden voedsel speelt hierin geen grote rol. Voor hun voedseltochten zijn afstanden van meerdere honderden meter, tot zelfs enkele kilometer, helemaal niet uitzonderlijk.
- Echt verwilderde katten leven in hoofdzaak van woelmuizen en konijnen ; vogels vormen slechts uitzonderlijk een belangrijke voedselcomponent, doorgaans in 'abnormale' omstandigheden (langdurige sneeuwperiode, fazantenkwekerijen). Andere prooien (insecteneters,...) gelden als onbelangrijk tot verwaarloosbaar (reptielen,...).
- Hoe groter het aandeel menselijke bewoning is in het leefgebied van katten – in de hoedanigheid van open bebouwing, dorpen, en randstedelijke gebieden – hoe meer het aandeel vogels onder de gevangen prooien toeneemt. Omdat hier tegelijk ook de kattendichtheid heel hoog kan liggen, zal precies ook hier het (ongunstige) effect van hyperpredatie en surplus killing in sterke mate spelen.
- Vanuit de periferie van dorpen en randstedelijke zones is er nagenoeg permanent een 'graduele reserve' aan huiskatten aanwezig die, terugkoppelend met de dynamische sociale hiërarchie, steeds klaarstaat om territoria van individuele (grotendeels) verwilderde, dominante dieren in te nemen van zodra deze vrijkomen (bv. door afschot).

Vertaald naar een mogelijke beheerpraktijk, in functie van het natuurbehoud, betekent een en ander in principe dat :

- het vooral de 'huiskatten' zijn die, via hyperpredatie, de grootste negatieve impact hebben op de kleinere fauna ;
- de ruimtelijke zone, waarin deze impact plaatsvindt, vooral *binnen* een afstand van 200 m (referentieafstand in huidige regelgeving) van bewoning ligt – vaak in woonwijken, tuinen, groene ruimtes in steden of dorpen ;
- katten op dergelijke plaatsen bezwaarlijk met het geweer bejaag- of bestrijdbaar kunnen gesteld worden (het gaat bovendien veelal om eigenlijke huisdieren) ;
- katten, die zich vóór dan 200 m van bewoning bevinden, best mogelijk nog steeds 'huiskatten' kunnen zijn (die door hun eigenaar goed verzorgd worden) ;
- 'verwilderde' katten, alsook huiskatten die verre voedseltochten ondernemen, als predator in de regel nauwelijks een noemenswaardige negatieve impact uitoefenen op hun prooi-soorten, maar mogelijk wel als concurrent optreden voor inheemse (woelmuis)predators ;

- problemen met (quasi) verwilderde katten zich doorgaans beperken tot specifieke situaties, zoals conflicten inzake concurrentie om jachtoogst (Wild konijn, fazantenvoederplaatsen) of grondbroedende kolonievogels ;
- het verwijderen van (quasi) verwilderde katten doorgaans slechts een tijdelijk (veelal kortstondig) vacuüm zal creëren.

Toegepast op de specifiek Vlaamse situatie, zijn volgende overwegingen en hypothesen aan de orde :

- het Vlaamse landschap wordt, in tegenstelling tot onze buurlanden, gekenmerkt door een 'eindeloze' lintbebouwing en verspreide landelijke bebouwing, in aanvulling op dorpskernen en stedelijke agglomeraties ;
- het aantal katten dat als huisdier wordt gehouden ligt hoger dan in onze buurlanden (gegevens NIS, cf. hoger) ;
- overeenkomstig beide aspecten ligt de infiltratiedruk vanwege 'huiskatten' op het open veld wellicht een stuk hoger dan in situaties waarbij de menselijke bewoning zich hoofdzakelijk beperkt tot dorpen en steden (zoals in onze buurlanden) en waar vanaf een zekere afstand de katten zich als 'verwilderd' gedragen (d.i. in zeer lage dichtheden leven) ;
- het lijkt daardoor aannemelijk dat de negatieve impact, die huiskatten-in-hoge-dichtheid op de kleinere fauna uitoefenen (hyperpredatie), in een ruimer aandeel van het Vlaamse landschap kan optreden dan bij een ruimtelijke ordening gekenmerkt door geconcentreerde bebouwing ;
- het beperken van deze hyperpredatiedruk, door het continu verwijderen van huiskatten die zich (te) ver van menselijke bewoning begeven, lijkt daarom verdedigbaar vanuit een natuurbehoudoogpunt ;
- bij het uitvoeren van deze beheeringreep zal het onvermijdelijk zijn, dat een (aanzienlijk ?) deel effectieve huisdieren zullen betrokken zijn en er conflicten kunnen rijzen met hun eigenaars ;
- een mogelijke afweging hierbij kan zijn, dat hierdoor een kunstmatige selectie onder de huiskatten wordt doorgevoerd ten gunste van deze dieren die het minst neiging of behoefte hebben tot verre uitstappen – enigszins vergelijkbaar met de onverbidde selectie die het verkeer op de kattenpopulatie uitoefent en waarbij systematisch die katten overblijven die het gevaar onderkennen.

Annex

Nota bejaging verwilderde kat

(opgemaakt 21/01/2005 ter gelegenheid van de aanpassing van het jachtopeningsbesluit 2003-2008)

Verwilderde katten hebben binnen de jachtwereld een zeer kwalijke reputatie. Ook vanuit een algemeen oogpunt van natuurbehoud is een veelheid aan – al dan niet verwilderde – huiskatten negatief. Op het eerste gezicht lijkt het mogen bejagen en bestrijden van verwilderde huiskatten daarom een weinig discutabel onderwerp: hoe minder er zijn, hoe beter. Bij nader toezien is dit evenwel niet zo eenvoudig.

Huiskatten zijn ongetwijfeld in Vlaanderen één van de populairste huisdieren. Precieze aantallen zijn moeilijk kenbaar ; het NIS raamt het aantal voor het jaar 2000 op 883 000 dieren. Ter illustratie kan bvb. ook meegegeven worden dat in 2002 het gerapporteerde afschot ca. 9500 exemplaren bedroeg voor 45 % van de oppervlakte van Vlaanderen.

Tegelijk is het onder de huisdieren zowat de enige soort die zich, in het merendeel van de situaties, in alle vrijheid kan bewegen. Het zijn bovendien van nature zeer vruchtbare dieren.

In Vlaanderen (België) zijn nog geen specifieke onderzoeken gedaan naar het voorkomen, gedrag en impact van (verwilderde) Huiskatten, wel in een aantal buurlanden. Breedvoerige studies hebben o.a. betrekking op Nederland (Niewold, 1986), Engeland (o.a. Churcher & Lawton, 1987) en Italië (Genovesi *et al.*, 1995). Behalve een kleine minderheid aan 'binnenskamers' gehouden katten, zijn er onder de vrijlevende dieren gradaties te vinden van 'echte huiskatten' tot volledig 'verwilderde katten', met daartussen stadia van 'zwerfkatten'.

'Echte huiskatten' hebben een actieradius beperkt tot de nabije omgeving van hun eigenaar, waarvan zij nagenoeg volledig afhankelijk zijn (voedsel, onderkomen). Het ter beschikking krijgen van voldoende voedsel door de mens belet evenwel niet, gezien hun dichtheid vaak zeer ('onnatuurlijk') hoog is, dat hun negatieve impact op de directe omgeving (zangvogels, spitsmuizen,...) aanzienlijk is.

'Verwilderde katten', voor hun voedselvoorziening volledig onafhankelijk van de mens, blijken volledig het populatiepatroon aan te nemen typisch voor kleine of middelgrote (wilde) roofdieren, gebaseerd op een uitgesproken sociale regulatie (territorialiteit, sociale hiërarchie), leidend tot grote individuele leefgebieden en zeer lage, stabiele dichtheden. Valt een dier weg (gedood), dan wordt zijn plaats (territorium) heel snel opnieuw ingenomen. Hun impact op de natuur als predator is vergelijkbaar met die van bvb. de Wilde kat, en derhalve niet negatief ten aanzien van de proipopulaties. Als 'toegevoegde' soort treden zij echter wel in concurrentie met de andere predators, wat dan wel als negatief effect geldt gezien hierdoor de dichtheid van de natuurlijke predators kan afnemen. Analoog zijn zij voor de jager een concurrent.

Tussen beide categorieën bevindt zich een 'overschotgroep' van niet plaatsgebonden (meestal jonge) katten, die continu en in overmaat aangevuld wordt vanuit de echte huiskattengroep. Zij bevinden zich ook ruimtelijk tussen de beide andere groepen in, uiteraard deels daarmee overlappend (vooral met de echte huiskattengroep). Zij hebben doorgaans een veel ruimere actieradius dan echte huiskatten, zijn ten dele voor hun voedsel afhankelijk van de mens, maar staan anderzijds ook steeds klaar om opgevallen territoria van verwilderde katten in te vullen. Door de 'onnatuurlijk' hoge predatiedruk oefent ook deze groep, net als de echte huiskatten, een negatief effect uit op de proipopulaties.

Met betrekking tot de wenselijkheid van bejaging / bestrijding van Huiskatten kan aldus het volgende worden afgeleid :

- voor 'echte huiskatten' is bejaging / bestrijding in principe niet aan de orde, ondanks hun vaak negatieve impact op de natuur (proipopulaties) : het gaat om huisdieren in de eigenlijke zin van het woord.
- voor 'verwilderde katten' is bejaging / bestrijding in principe wenselijk (concurrentie met natuurlijke predators, ev. ook jacht), maar in de praktijk doorgaans niet effectief : er is steeds een overmaat aan reservedieren (de zwerfkattengroep) die heel snel opgevallen plaatsen innemen.
- voor 'zwerfkatten' is bejaging / bestrijding het meest aangewezen : zij oefenen enerzijds rechtstreeks een negatieve predatie-impact uit op proipopulaties en zijn anderzijds de bron van verwilderde katten.

Het is nu de vraag in welke mate dit globale patroon ook overdraagbaar is op Vlaanderen, dat met zijn uitgesproken lint- en landelijke bebouwing niet zomaar te vergelijken valt met de buitenlandse studiegebieden. Echt 'verwilderde katten' zijn er in Vlaanderen wellicht relatief weinig, 'echte huiskatten' en 'zwerfkatten' daarentegen des te meer. De historisch gegroeide ruimtelijke ordening heeft er ongetwijfeld toe geleid dat zwerfkatten in Vlaanderen de facto zowat gebiedsdekkend aanwezig zijn en ruimtelijk zeer sterk overlappen met de echte huiskatten.

Het met zekerheid, te velde, kunnen toewijzen van individuele dieren aan een van beide groepen zal steeds een hachelijke zaak blijven. Ook 'echte huiskatten' kunnen (naar vreemden toe) behoorlijk schuw zijn, hun jachtinstinct actief uitoefenen, en (zeker katers) een actieradius hebben van 500 m of meer. Het ter beschikking hebben van een praktisch en objectief onderscheidingscriterium lijkt niet haalbaar, tenzij alle echte huiskatten door hun eigenaar van een duidelijk zichtbaar merkteken (gekleurd halsbandje,...) worden voorzien (de praktijk leert evenwel dat dergelijke merktekens bij katten vaak vrij snel verloren gaan).

Het sowieso toelaten van bejaging / bestrijding vanaf een relatief korte afstand van menselijke bewoning (200 m, 300 m) kan evenwel tot een – verdedigbare – 'kunstmatige selectie' leiden onder de Huiskatten, vergelijkbaar met bvb. verkeerssterfte. Ook onder de echte huiskatten treedt, zeer snel en automatisch, een onverbiddelijke selectie op tussen dieren die het gevaar van het verkeer 'kennen' of niet.

Uiteraard moet men zich hierbij dan bewust zijn dat dit een bron van conflicten in stand houdt tussen jagers en huisdiereigenaars.

Referenties

- Churcher, P.B. & Lawton, H.J., 1987. Predation by domestic cats in an English village. *Journal of Zoology*, 212 : 439-455
- Genovesi, P., Besa, M. & Toso, S., 1995. Ecology of a feral cat *Felis catus* population in an agricultural area of northern Italy. *Wildlife Biology* 1 (4) : 233-237
- Niewold, F., 1986. Voedselkeuze, terreingebruik en aantalsregulatie van in het veld opererende huiskatten *Felis catus* L., 1758. *Lutra* vol. 29 : 145-187

Koen Van Den Berge
21/01/2005.